

Aneta Pazik

Charles'a Maurras'a krytyka republikanizmu

Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie nr 9, 76-88

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aneta Pazik*

CHARLES' A MAURRAS' A KRYTYKA REPUBLICANIZMU

Streszczenie

Charles Maurras to twórca i przywódca „l'Action Française”, monarchicznego i kontrrewolucyjnego ruchu politycznego. Jest również autorem doktryny nacjonalizmu integralnego. Działalność Maurras'a i „l'Action Française” przypadła na szczególnie okres w historii politycznej Francji. Po przegranej we wrześniu 1870 roku bitwie pod Sedanem, której skutkiem była klęska w toczonej wówczas wojnie z Prusami, a także utrata Alzacji i Lotaryngii na rzecz jej wschodniego sąsiada, Francja przyjęła ustrój republikański. We francuskim społeczeństwie doszło wówczas do polaryzacji poglądów w oparciu o dychotomię: monarchizm – republikanizm. Konflikt ten pogłębiła tzw. afera Dreyfusa.

Charles Maurras uważał, że państwo o ustroju republikańskim jest słabe, pozbawione możliwości realizacji racji stanu, a także działania ponad partiami politycznymi, przywiązanych do swoich partykularnych interesów. Wskazywał przy tym, że „zarówno rozum, jak i doświadczenie” udowadniają, że rząd republikański nie jest w stanie kierować francuskim interesem narodowym. Powołując się na Jacques'a Bainville'a, stwierdzał, że republikańska forma rządów (bez względu na jej charakter występujący w historii politycznej Francji) była czynnikiem zagrażającym istnieniu państwa – poprzez wzmacnianie jedności niemieckiej. W artykule została przeprowadzona wielopłaszczyznowa analiza krytyki republikanizmu dokonana przez Charles'a Maurras'a: w wymiarze historycznym (w oparciu o tradycję republikańską we Francji), organizacyjno-instytucjonalnym i aksjologiczno-normatywnym.

76

Słowa kluczowe

Charles Maurras, Francja, republikanizm, republika, III Republika Francuska, krytyka, monarchia, „l'Action Française”, kontrrewolucjonizm, rządy, władza, system polityczny

* **Aneta Pazik** – ur. 1984, absolwentka europeistyki i stosunków międzynarodowych, doktorantka w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, studiowała również w ramach programu Erasmus w l'Institut d'Etudes Politiques w Bordeaux. Jej zainteresowania naukowe obejmują francuską myśl polityczną na przełomie XIX i XX wieku, historię polityczną Francji od 1870 roku. Bada politykę europejską gen. de Gaulle'a (w kontekście realizmu politycznego), a także problem pojednania w relacjach francusko-niemieckich po zakończeniu II wojny światowej.

Wstęp

Działalność Charles'a Maurras'a (1868–1952) przypadła na szczególny okres w historii ewolucji systemu politycznego Francji. Były to lata, w których doszło do konsolidacji ustroju republikańskiego. W 1870 roku Francja, która jest nazywana „laboratorium form ustrojowych” (Biskupski 1963: 9), odrzuciła definitywnie ustrój monarchiczny. Niemniej jednak, jeszcze w ostatnich dziesięcioleciach XIX wieku miał miejsce spór pomiędzy monarchistami a republikanami, w który zaangażował się również Maurras.

Charles Maurras był rojalistą i autorem koncepcji nacjonalizmu integralnego. W centrum tej koncepcji znajdował się naród i jego interes, który miał być realizowany przez władzę działającą jednak niezależnie od narodu. Jej celem było utrzymanie narodowej integralności, a także wzmacnianie siły państwa (Snyder 2009: 52). W swoich poglądach politycznych sięgał do francuskich tradycjonalistów: Ernesta Renana, Hippolyte'a Taine'a, Josepha de Maistre'a (Wilson 1968: 366). Jego krytyka republikańizmu miała charakter systemowy, zwracał uwagę na poszczególne elementy systemu, przede wszystkim zaś na instytucje oraz normy i wartości.

W niniejszym artykule pojęcie republiki ma dwa znaczenia: abstrakcyjne i partykularne (historyczne). Ujęcie abstrakcyjne wiąże się z analizą na płaszczyźnie aksjologiczno-normatywnej i instytucjonalnej. Krytyka partykularna ma z kolei wymiar *a posteriori*, historyczny, uwzględniający szczególne aspekty ewolucji republikańizmu francuskiego, w tym również jego genezę, w której znaczące miejsce zajmowała rewolucja francuska. Ujęcie to będzie również powiązane z krytyką w wymiarze abstrakcyjnym, ponieważ w znacznym stopniu Maurras, konstruując swoją negatywną ocenę republikańizmu, oparł się na doświadczeniach III Republiki. W swojej krytyce wyszedł z przekonania o III Republice jako państwie słabym. Przy czym uwzględniając relatywność tego pojęcia, mierzył słabość poprzez odniesienie do potencjału i polityki siły prowadzonej przez przywódców wschodniego sąsiada Francji – zjednoczonych Niemiec, a także Anglii.

Większość swoich poglądów Maurras przedstawił na łamach „Akcji Francuskiej” („l'Action Française”), dziennika wydawanego w latach 1899–1944, związanego z ruchem Komitetu Akcji Francuskiej. W pierwszych dwóch dekadach XX wieku ruch ten miał swoich zwo-

lenników wśród armii, szlachty, środowiska związanego z Kościołem rzymskokatolickim, klasy średniej. W okresie od 1910 do ekskomunikowania ruchu w 1926 roku przez papieża Piusa XI cieszył się stosunkowo dużą popularnością, a liczba jego członków wynosiła 30–40 tys. Komitet Akcji Francuskiej miał charakter antyparlamentarny, monarchistyczny, nacjonalistyczny, antysemityczny (Perry 2008: 781).

Krytyka III Republiki a jej geneza i miejsce na międzynarodowej scenie politycznej na przełomie XIX i XX wieku

78 III Republika, utworzona na gruzach II Cesarstwa Francuskiego, szybko okazała się państwem słabym, targanym wewnętrznymi sprzecznościami. W 1925 roku Maurras rozróżnił trzy okresy wyznaczające ewolucję demokracji parlamentarnej we Francji: do końca XIX wieku, lata 1900–1912, lata 1913–1925. Pierwszy z nich charakteryzował się jeszcze obecnością pierwiastków monarchicznych, które odzwierciedlały hasła militarystyki i konieczności odzyskania Alzacji i Lotaryngii utraconych w wyniku wojny z Prusami w 1871 roku. Miały one być stopniowo jednak marginalizowane przez tzw. logikę republikańską, która doprowadziła do zmniejszenia znaczenia wojska, floty, policji państwowej i państwa jako takiego, a także zastąpienia narodu w centralnym miejscu porządku aksjologicznego pojęciem ludzkości. Zwiększeniu znaczenia tej logiki republikańskiej miał towarzyszyć odwrót od rewanżyzmu, utworzenie antyangielskiej koalicji wspólnie przez Francję, Rosję i Niemcy. W okresie 1900–1912 priorytetem elit politycznych zdaniem Maurras'a było działanie na rzecz utworzenia republiki w formie czystej demokracji. Lata po 1912 roku stanowiły już tylko wyraz pogłębiającej się katastrofy na skutek działań podjętych wcześniej (Maurras 1925: 16–17).

W swoim utworze „Kiel et Tanger” Maurras dokonał rozróżnienia między francuską republiką konserwatywną (1895–1898) i republiką ekstremalnej lewicy (1898–1905). Przy czym wskazał, że ta pierwsza miała w zdecydowanie większym stopniu przyczynić się do klęski Francji na międzynarodowej scenie politycznej. W republice konserwatywnej widział tym większe zagrożenie niż w przypadku republiki ekstremalnej lewicy, że wykorzystywała ona hasła ojczyzny, wiążąc je z założeniami republikańskimi (Maurras 1910: XII).

Symbolami porażek francuskiej republiki miały być dwa wydarzenia: klęska pod Faszodą w 1898 roku w konflikcie kolonialnym z Anglikami i wydarzenia w Tangerze w 1905 roku, w wyniku których

francuski minister spraw zagranicznych, Théophile Delcassé musiał podać się do dymisji pod naciskiem Niemiec. Na podstawie analizy ówczesnych wydarzeń, Maurras sformułował oskarżenia w kierunku III Republiki o upadek potęgi kolonialnej i morskiej Francji, lokując kraj między dwoma wrogimi jej mocarstwami – Anglią i Niemcami, które uzyskały możliwość wpływu na sprawy wewnętrzne Francji.

Maurras krytykował nieefektywność rządów republikańskich poprzez odniesienie do silnej władzy w Niemczech, sprawowanej przez cesarza Wilhelma II (i do początku lat 70. przez kanclerza Ottona von Bismarcka), co według niego miało doprowadzić do wasalizacji Francji (1910: 19). Osłabienie pozycji Francji wobec Anglii i Niemiec miało również w opinii Maurras'a pogłębić stanowisko republikanów w związku z tzw. aferą Dreyfusa, która podzieliła francuskie społeczeństwo na zwolenników prymatu praw człowieka i obywatela oraz zwolenników prymatu racji stanu. Maurras uważał, że kwestia prawnego i etycznego wyjaśnienia jednostkowej winy była problemem o znaczeniu drugorzędnym. Bardziej istotny był dla niego fakt przekazania działań antydziewiętno-organom sprawiedliwości i policji, a także wytworzenie przekonania wśród agentów z zewnątrz, że Francja nie strzeże swoich tajnych informacji, co w efekcie mogło zagrażać bezpieczeństwu republiki i zostać wykorzystane przez inne państwa przeciwko Francji (1925: 59). Co więcej, sprawa Dreyfusa wymierzona była w jego opinii w integralność francuskiej armii, jedynej francuskiej instytucji będącej w stanie doprowadzić do odzyskania utraconych ziem (McClelland 1996: 756).

79

Maurras, analizując przyczyny słabości Francji na przełomie XIX i XX wieku, odwołał się do genezy ustroju republikańskiego we Francji, który został ukonstytuowany w wyniku rewolucji francuskiej z 1789 roku. Mimo postulowanych haseł, rewolucja ta nie doprowadziła do diametralnej zmiany porządku. Co więcej, Maurras uważał, że w zasadzie jego wprowadzenie na wzór przedstawiany przez rewolucjonistów, zgodnie z zasadami Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, było niemożliwe (Segard 1919: 107–108).

Jednocześnie Maurras wyraził swój podziw dla rozwiązań instytucjonalnych starej Francji sprzed 1789 roku – opartej o świadomość zbiorową, „monarchicznej, hierarchicznej, socjalistycznej”, wyznającej tradycyjny katolicyzm, której konstytucje miały wynikać z tworzących ją „ras i terytoriów” (Sutton 1982: 53). I to ona stanowiła w jego myśli program pozytywny oparty o dążenie do przywrócenia *l'ancien régime'u*.

Krytyka republikańizmu na płaszczyźnie organizacyjno- -instytucjonalnej

Maurras podjął krytykę republikańskich instytucji politycznych, a także organizacji administracji państwowej – w wymiarze horyzontalnym i wertykalnym. Uważał, że instytucje przypisane republikańskiemu systemowi politycznemu łudzą ludzi (Maurras 1910: X), a politycy, wchodzący w posiadanie odpowiednich instrumentów, wpływają na opinię publiczną, manipulując nią, w celu osiągnięcia swoich doraźnych interesów (Maurras 1925: LIV).

Sz szczególnie negatywnie odniósł się Maurras do partii politycznych, traktując ich działania jako wyraz partykularnych interesów, dzielących kraj, destabilizujących jedność narodu, a tym samym – potęgujących słabość państwa. Przez pryzmat partii politycznych definiował pojęcie „prawdziwej republiki” – zdominowanej przez interesy, emocje, wolę partii określających interes ludu francuskiego i „swoją interes narodowy”.

Walka pomiędzy partiami, stanowiąca immanentny element ustroju republikańskiego, determinowała według Maurras’a koncentrację przywódców politycznych na bezpośrednim celu, jakim jest zdobycie władzy. Maurras określał pejoratywnie walkę wyborczą, jako „grę wyborczą” (*le jeu électoral*), czy też „małą wojnę domową” (*la petite guerre civile*). Sama natura instytucji republikańskich, opierających się z zasady na konfrontacji, miała osłabiać państwo i ograniczać możliwości działania osób nim rządzących. Poprzez taką konstrukcję instytucjonalną, republikańska scena polityczna stawała się w opinii Maurras’a miejscem, gdzie nie liczyło się dobro najwyższe, a uwzględniana była jedynie perspektywa politycznych potrzeb partii i ambicji poszczególnych jednostek. Tylko trwanie w czasie, ciągłość i działanie zgodnie z duchem przyszłości, charakterystyczne według Maurras’a dla monarchii i arystokracji, mogło zapewnić odpowiednie warunki formułowania dalekosiężnych, strategicznych celów politycznych, a także ich realizację (szybciej lub wolniej) – przez konsekwencję następujących po sobie działań, a także zgodność współistniejących obok siebie służb administracyjnych.

Maurras zarzucał republikańskim instytucjom politycznym uległość (*une docilité*) względem mocarstw. Powoływał się przy tym na przykład nie tylko Francji, ale również Polski (Maurras 1925: 52). W tym kontekście Maurras analizował relacje Francji z carską Rosją, uważając tę drugą za kraj przewyższający swoim potencjałem III Republikę. Maurras z lekceważeniem wypowiadał się o możliwościach

wpływu Francji na sprawy wewnętrzne Rosji. Uważał, że Francja, na skutek republikańskich mechanizmów rządzenia, straciła swoje możliwości organizatorskie, a Rosja – scentralizowana, niepodzielna – może prowadzić politykę podporządkowywania sobie ogarniętej anarchią i zdestabilizowanej Francji (Maurras 1910: 16–17). Tę negatywną z punktu widzenia interesów Francji sytuację analizował nie tylko w kontekście relacji na szczeblu politycznym środowiska międzynarodowego. Stwierdził, że podporządkowanie III Republiki carowi będzie oznaczało „oddanie najstarszej córki cywilizacji pod opiekę na wóół nieokrzesanego cesarstwa” (Maurras 1910: 12).

Sięgając do doświadczeń francuskich, zwłaszcza z okresu ostatnich dekad XIX wieku i pierwszych dziesięcioleci XX wieku, posługiwał się pojęciem inercji (*l'inertion*) na określenie mało efektywnego sposobu funkcjonowania republikańskich instytucji. Inercja, „pograżenie we śnie”, jak pisał, wiązały się przede wszystkim z zewnętrzną polityką francuską, a ich skutkiem miała być wyniszczająca kraj I wojna światowa. Przyczynami politycznego bezwładu miało być skoncentrowanie na polityce wewnętrznej, w tym przede wszystkim na próbie wyeliminowania konkurencji przez rządzące partie polityczne, a także zawiązywanie aliansów z mocarstwami, z którymi Francja miała rozbieżne interesy. Maurras (1925: 17) przypisywał republikańskiemu parlamentowi anarchiczność, określając tę instytucję jako arenę walki każdego z każdym.

O ile jednak w polityce wewnętrznej dominowała w republice walka, o tyle w przypadku polityki zagranicznej Maurras krytykował rządy III Republiki za rezygnację ze stosowania siły, czy też groźby jej użycia w imię sojuszy w stosunkach międzynarodowych, a także ich bierność wobec zagrożeń wynikających z wydarzeń w innych krajach, zwłaszcza zaś w Niemczech i w Turcji (rewolucja młodoturecka). Brak inicjatyw miał według Maurras'a (1925: XVIII) doprowadzić do uprzedmiotowienia Francji na międzynarodowej scenie politycznej. W tym kontekście zarzucał również rządowi zastąpienie suwerenności narodowej (*la souveraineté nationale*) suwerennością ludową (*la souveraineté populaire*), co miało oznaczać narzucenie władzy z zewnątrz, realizację polityki zgodnie z interesami innych państw.

Instytucje republikańskie miały mieć w opinii Maurras'a (1910: 289) negatywny wpływ na stan państwa zwłaszcza w sytuacjach podejmowania deklaracji o rozpoczęciu działań wojennych. Stwierdzał, że w tym przypadku należy wyeliminować wszelkie pierwiastki demokratyczne, republikańskie i parlamentarne w państwie, gdyż tylko w ten sposób zostanie mu zapewniona niezależność, którą definiował

w kategoriach absolutnych. Niezależność ta mogła być zagwarantowana tylko poprzez restaurację niepodzielnej władzy sprawowanej przez szefa państwa, niezależnego suwerena.

Maurras (1910: 195) krytykował również sposób faktyczny funkcjonowania instytucji republikańskich. Powołując się na przykład Francji, ukazywał pewne możliwości degeneracji systemu politycznego. O komitetach parlamentarnych mówił, że stały się igraszką, „zabawą cygar i obiadów”.

W kontekście struktury organizacyjnej kraju wskazywał z kolei na negatywne konsekwencje wynikające z silnej centralizacji Francji, co nastąpiło w 1789 roku na podstawie przyjętych wówczas reform, które w miejsce dotychczasowych prowincji wprowadziły 81 departamentów. Według Maurras'a, celem przyjętej wówczas struktury administracyjnej państwa było doprowadzenie do rzeczywistego podporządkowania jednostek terytorialnych republikańskiej władzy w Paryżu oraz wyeliminowania lokalnego patriotyzmu wśród obywateli. Wprowadzona reforma nie miała wymiaru tylko i wyłącznie nomenklaturowego, ale miała uczynić z mieszkańców Francji obywateli republiki bez lokalnych afiliacji. Powołał się przy tym na przykład prowincji Roussillon, której znaczenie historyczne miało przywoływać inne, szersze konotacje niż utworzonego w jej miejsce departamentu Pirenejów Wschodnich. Co więcej, uważał, że reforma administracyjna uczyniła urzędników, jak np. prefektów mianowanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych, ściśle podporządkowanych władzy centralnej, a nie dystryktom, za których nadzór byli odpowiedzialni (Whitridge 1926: 22).

82

Krytyka republikanizmu na płaszczyźnie aksjologiczno-normatywnej

Maurras, krytykując republikę w wymiarze abstrakcyjnym, oparł się również na argumentach o charakterze aksjologicznym i normatywnym. Przy czym mają one często charakter opozycji binarnych względem wartości pozytywnych reprezentowanych przez monarchię.

Maurras negatywnie oceniał priorytety, wartości realizowane w republice, które wyznaczały również pewne cele polityczne. W jego opinii najważniejszym z nich miało być „przetrwanie”, które przyjęło postać zasady o znaczeniu fundamentalnym, konstytuującym działania podmiotów politycznych. Jej nadrzędność miała powodować, że pozostałe zasady republikańskie mogły być łamane, jeśli tylko stawały

w opozycji wobec niej. Jako przykład Maurras (1910: 278) podał decyzję Waldeck-Rousseau, premiera w latach 1899–1902, „o zatrzymaniu i aresztowaniu 75 osób tylko na podstawie podejrzenia o nie popieranie Dreyfusa lub dreyfusistów”.

W kontekście wartości elementem szczególnie krytykowanym przez Maurras'a był indywidualizm, który postrzegał jako źródło dwóch ideowych podstaw republiki – romantyzmu i rewolucjonizmu. Maurras odrzucał indywidualizm, uważając, że nadmiernie akcentuje on znaczenie godności i samej jednostki, co jego zdaniem miało z kolei negatywne konsekwencje dla porządku społecznego i politycznego, którego jednostka była zaledwie zwykłą częścią (Sutton 1982: 1). Maurras (1910: 45) marginalizował prawa człowieka i obywatela, określając je jako „chimeryczne”.

W nawiązaniu do tzw. afery Dreyfusa i podniesionego wówczas na forum publicznym problemu relacji państwo – jednostka, przypisywał III Republice zasadę „rewolucyjnego indywidualizmu”. Zgodnie z nią, państwo kierujące się kryterium wolności, ograniczając swoje działania w zakresie ingerencji w życie jednostek, pozbywało się istotnych narzędzi umożliwiających kształtowanie siły państwa i jego pozycji na arenie międzynarodowej. Tymczasem to racja stanu (*Raison d'Etat*) miała stanowić prymat w życiu politycznym i być punktem odniesienia dla podejmowanych przez rządzących działań (Maurras 1918: 13).

Krytyka republikańizmu Maurras'a w sferze aksjologiczno-normatywnej miała również charakter antyegalitarny. Zasada równości, stanowiąca fundament republiki, w jego opinii była niezgodna z naturą ludzi i rzeczy. Uważał, że instytucje państwowe powinny zapewnić ochronę słabszych, a nie ich marginalizację, do czego niechybnie sprowadzało zrównanie wszystkich w prawach i obowiązkach, ze względu na naturalne nierówności (Segard 1919: 107–108).

Wartości stanowiące fundament republiki, takie jak indywidualizm, prawa człowieka i prawa obywatela, czy też równość i szeroko pojęta wolność, według Maurras'a miały pochodzenie obce (Sutton 1982: 4). Parlament III Republiki był obiektem krytyki Maurras'a również ze względu na charakter wartości, którym podporządkowane zostało jego funkcjonowanie. W tym kontekście krytykował przede wszystkim wartości liberalne, wskazując jednocześnie na ich anglosaskie pochodzenie. Tak skonstruowana hierarchia wartości w III Republice miała stanowić kolejny dowód na brak trwałych, fundamentalnych zasad w kształtowaniu polityki przez rząd republikański. Parlament francuski, stawiający wyżej interes liberalizmu od interesu Francji, w opinii Maurras'a (1910: 143–144) doprowadzał do obniżenia znaczenia

Francji w jej relacjach z Anglią, a nawet – do jej podporządkowania. Ta subordynacja miała jednak wymiar nie tylko *stricte* polityczny, ale w szerszym sensie – duchowy. Była upokorzeniem francuskiej myśli politycznej, a przyczynić się do tego miała Republika radykałów, która „Przywróciła stare odczucia podporządkowania angielskiej mądrości, tak podziwianej przez Voltaire’a, Rousseau i Monteskiusza, upokorzenie dosyć niebezpieczne, rodzaj nieświadomej, ale formalnej zdrady, która została wryta w sercach jej przywódców” (1910: 144).

Republikanizm zwłaszcza w kraju o silnie scentralizowanej strukturze (tak jak Francja) miał być szczególnie podatny na przyjmowanie wpływów ideowych nieznanymi narodowej tradycji. Idee te miały zostać przejęte przez republikański rząd, a następnie być rozpowszechniane przez niego na trzy sposoby: poprzez wykorzystanie postaw antyklerykalnych, szkolnictwo podstawowe i średnie, retorykę polityczną (Thibaudet 1920: 117–118).

Maurras (1921) uważał, że antyklerykalizm był powiązany z protestantyzmem, a także judaizmem i masonizmem – pozostającymi w historycznej, moralnej i społecznej opozycji wobec katolicyzmu. Ta przeciwstawność miała mieć swoje źródła w okresie jeszcze sprzed rewolucji francuskiej, w okresie reformacji. Jego zdaniem rok 1789 tę rozbieżność uwidocznił, a porozumienia przyjęte w 1848 roku w wyniku rewolucji lutowej wprowadziły do porządku politycznego Francji nowy, obcy element, pogłębiający rozdźwięk między republiką a kościołem katolickim – liberalizm, głoszony również przez katolików, którego podstawy miały mieć charakter judeo-protestancki.

Z antyklerykalizmem wiązał się istotny instrument realizacji władzy opartej na ideach niefrancuskiego pochodzenia. Według Maurras’a w trakcie tworzenia systemu edukacji, opartego o te wartości zewnętrzne, personel (zarówno nauczycieli, jak i dyrektorów placówek edukacyjnych na trzech poziomach kształcenia) pozyskano spośród protestantów, następnie postawiono ich na czele wpływowych katedr we francuskich ośrodkach naukowo-badawczych, a także publikowano podręczniki propagujące owe idee (Thibaudet 1920: 118).

W odniesieniu do trzeciego sposobu ugruntowania znaczenia obcych elementów we Francji, miała nim być stosowana przez elity polityczne retoryka. Maurras stwierdzał, że w republice wpływ mają „gadulę” (*les bavards*) i „mówcy” (*les parleurs*), kształtujący opinie i postawy w społeczeństwie, jednocześnie doprowadzając do marginalizacji czynników merytorycznych w ocenie ich działalności (Thibaudet 1920: 30).

Zakończenie

Maurras (1910: XVI) uważał, że nie ma dobrej republiki demokratycznej. W tym celu powoływał się na przykłady kryzysu Polskiej Rzeczypospolitej, republiki ateńskiej, a także III Republiki Francuskiej w latach 1871 i 1895. Przedstawiając krytykę republikanizmu, równoległe formułował postulat silnej władzy skupionej w jednym ręku, nawiązującej do francuskiej tradycji politycznej – monarchii. Instytucje republikańskie, pogrążone w anarchii, zdestabilizowane, podporządkowane politycznie i duchowo mocarstwu, z którymi Francja w historii rywalizowała, pogrążyły kraj. Jedynym wyjściem z tej trudnej sytuacji było, według Maurras'a, przywrócenie dyktatury administracyjnej. Szczególny nacisk kładł na oddzielenie mechanizmów republikańskich od trzech ministerstw: spraw zagranicznych, wojny i marynarki, których rola była kluczowa, gdyż zarządzały najważniejszymi interesami ojczyzny. Wymagały one ciągłości, oderwania od bieżących, krótkofalowych interesów partii politycznych, tak aby mogły być skutecznie realizowane (Maurras 1910: 196–197).

Jego kontrowersyjne przekonania zostały w pewnym stopniu wykorzystane w przygotowaniu projektu konstytucji V Republiki Francuskiej w 1958 roku. Pomysłodawca tych rozwiązań instytucjonalnych, gen. Charles de Gaulle, podzielał niektóre z poglądów Maurras'a (Jackson 2003: 66), zwłaszcza te dotyczące funkcjonowania partii politycznych, a także ich negatywnego wpływu na pozycję państwa na arenie międzynarodowej. W opinii de Gaulle'a instytucją republikańską, która miała stanowić miejsce konfrontowania partykularnych interesów politycznych partii, była zwłaszcza izba niższa parlamentu. W związku z czym rozwiązania przyjęte w konstytucji miały na celu ograniczenie jej kompetencji, a zwiększenie zakresu praw i odpowiedzialności ze strony egzekutywy – szczególnie zaś uprawnień prezydenta, który przyjął rolę arbitra narodu. Należy jednak podkreślić, że mimo iż można zauważyć pewne podobieństwa w poglądach na temat roli państwa u Maurras'a i de Gaulle'a, nie można stwierdzić, że de Gaulle popierał Maurras'a i jego działalność polityczną. Przykładem tego są diametralnie odrębne drogi, jakie wybrali po wybuchu II wojny światowej i utworzeniu Państwa Francuskiego w 1940 roku.

Ocenę republikanizmu u Maurras'a można analizować na kilku płaszczyznach, co zostało zaprezentowane w niniejszym artykule. Jego skrajne poglądy, negujące w sposób absolutny ówczesny porządek polityczny we Francji, trudno uznać w obecnych warunkach za pewien program pozytywny. Jego postulaty opierające się na apoteozie

dziedzicznej monarchii, zapewniającej ciągłość interesów państwa i ich konsekwentną realizację, a także jedność narodu, we współczesnych realiach mogą spotkać się z dużą dozą sceptycyzmu. Niemniej jednak, jego wyraziste poglądy na republikanizm, traktowany w kategoriach abstrakcyjnych, ponad rzeczywistością Francji z przełomu XIX i XX wieku, w sposób nieraz przerysowany pokazują wady jednego z najbardziej rozpowszechnionych ustrojów politycznych na świecie.

Bibliografia

- Biskupski, Kazimierz (1963), *Założenia ustrojowe współczesnej Francji*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Jackson, Julian (2003), *Charles de Gaulle*, London: House Publishing.
- Maurras, Charles (1910), *Kiel et Tanger*, Paris: Nouvelle Librairie Nationale.
- Maurras, Charles (1918), *La blessure intérieure*, Paris: Nouvelle Librairie Nationale.
- Maurras, Charles (1921), *La démocratie religieuse*, <http://maurras.net/textes/100.html> [dostęp: 16 maja 2011].
- Maurras, Charles (1925), *Enquête sur la monarchie*, Paris: Nouvelle Librairie Nationale.
- McClelland, John S. (1996), *A History of Western Political Thought*, London: Routledge.
- Perry, Marvin, i in. (2006), *Western Civilization: Ideas, Politics and Society*, Belmont: Wadsworth Publishing.
- Segard, Achille (1919), *Charles Maurras et les idées royalistes*, Paris: Arthème Fayard & Cie Editeurs.
- Snyder, Louis L. (2009), *The New Nationalism*, New York: Transaction Publishers.
- Sutton, Michael (1982), *Nationalism, Positivism and Catholicism. The Politics of Charles Maurras and French Catholics 1890-1914*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Thibaudet, Albert (1920), *Les idées de Charles Maurras*, Paris: La Nouvelle Revue Française.
- Whitridge, Arnold (1926), *Charles Maurras*, „The North American Revue”, t. 223, nr 831, s. 333–344.
- Wilson, Stephen (1968) *History and Traditionalism: Maurras and the Action Française*, „Journal of the History of Ideas”, t. 29, nr 3, s. 365–380.

Aneta Pazik – born in 1984, graduated from European Studies and International Relations. Currently she is a PhD candidate at the Institute of European Studies of Jagiellonian University. She studied also at l’Institut d’Etudes Poli-

tiques in Bordeaux in the framework of the Erasmus programme. Her academic interests encompass French political thought at the turn of XIXth and XXth century, French political history since 1870. She makes a research on Charles de Gaulle's European policy (in the context of political realism), as well as on a problem of reconciliation in the bilateral relations between France and Germany after the Second World War

Abstract

Charles Maurras' critique of republicanism

Charles Maurras was a creator and a leader of the "French Action", monarchist and counter-revolutionary political movement. He was also an author of the conception of "integral nationalism". Activity of the movement coincided with the particular period in the evolution of French political system. After a lost battle at Sedan in September 1870, which resulted in a French defeat in a war with Prussia and annexation of Alsace and Northern Lorraine to Germany, France adopted a republican political system. At that time, the political views of French society were polarized on the basis of a dichotomy: monarchism – republicanism. The conflict was reinforced due to Dreyfus affair.

Charles Maurras reckoned that republican political system determines the frailty of State's institutions, as they are incapable of acting in accordance with French national interest. Referring to Jacques Bainville, he considered the republican form of governance as a menace to the existence of the State – through strengthening the German unity. In the article, the Maurras' critique of republicanism is considered in multiple aspects: historical (on the basis of the French republican tradition), institutional and axiological.

87

Keywords

Charles Maurras, France, republicanism, republic, French Third Republic, critique, monarchy, Action Française, government, political system.

Aneta Puzik (geb. 1984), Studium der internationalen Beziehungen und der Europäistik an der Jagiellonen Universität sowie im Institut 'Etudes Politiques in Bordeaux (als Erasmusstipendiatin); Doktorandin im Institut der Europäistik der Jagiellonen Universität. Der Forschungsschwerpunkt liegt auf der politischen Geschichte Frankreich ab 1870, und der Geschichte der politischen Ideen in Frankreich im 19. und 20. Jh. Zur Zeit forscht sie über de Gaulles europäische Politik (im Kontext des politischen Realismus) und die deutsch-französische Aussöhnung nach dem 2. Weltkrieg

Resümee

Charles Maurras' kritische Auseinandersetzung mit dem französischen Republikanismus

Charles Maurras war Mitbegründer und Anführer die *Ligue d'Action française*, einer monarchistisch und nationalistisch sowie militant organisierten, katholischen, deutschfeindlich und antisemitisch orientierten Bewegung. Er verschrieb sich ganz der Ideologie des integralen Nationalismus. Sein Wirken und die unter seiner Ägide agierende *d'Action française* fiel in eine besondere Zeit in der Geschichte Frankreichs. Nach der Niederlage in der Schlacht bei Sedan 1870 und folglich im deutsch-französischen Krieg, was von Frankreich erzwang, das Elsass und Lothringen zugunsten des Nachbarn im Osten abzutreten, wurde die dritte Republik eingeführt. Doch in der französischen Gesellschaft kam es zu einer tiefen Spaltung, die sich zusätzlich aus der sog. Dreyfus-Affäre speiste. Auf beiden Seiten der Barrikade standen Republikaner und Monarchisten.

Charles Maurras ging davon aus, dass ein republikanischer Staat schwach ist, seine Interessen nicht durchsetzen könne und dem Parteidenken verhaftet bleibe, da er sich von den Parteien nicht abzuheben vermöchte. Ferner verwies er auch darauf, dass „sowohl die Ratio als auch die Erfahrung“ zu genüge belegen, dass eine republikanische Regierung die Politik betreibt, welche den französischen Interessen zuwiderläuft. Indem er auf Jacques Bainville rekurrierte, klassifizierte er das republikanische System ab (und zwar unabhängig davon, wann es als Phänomen die französische Geschichte durchzog), da es sich immer zu einer Bedrohung für die eigene staatliche Existenz entpuppte und die deutsche Einheit förderte. Der Artikel setzt sich mit der Kritik des republikanischen Regierungsmodells aus der Feder von Charles Maurras auseinander, und berücksichtigt dabei die historischen (in Anlehnung an die republikanische Tradition in Frankreich), organisation-institutionellen und normativ-axiologischen Perspektiven.

88

Schlüsselbegriffe

Charles Maurras, Frankreich, Republikanismus, Republik, die Dritte Republik, politische Kritik, die Monarchie, *Ligue d'Action française*, die Regierungskunst, die Macht, politisches System.